Ключевые слова: *контекстуальная модель, ментальная репрезентация, иерархическая структура, когнитивные особенности, взаимодействие контекстуальных моделей, стратегия, знания коммуникантов.*

Kovalchuk L. Cognitive Peculiarities of Context Models in the Process of Communicative Interaction.

The article deals with the analysis of cognitive peculiarities of context models in the process of communicative interaction. The hierarchical structure of context models as special mental constructs that consist of only relevant from the point of view of communicative partners properties of communicative situation is defined, characteristic cognitive peculiarities of context models are singled out and ways of formation and activation of context models in the process of communication are analyzed. Functional properties of context models such as personal uniqueness and subjectivity, flexibility, dynamicity are differentiated. Special attention is focused on the structuring of knowledge of communicative partners as fundamental components of context models, possible ways of interaction of communicative partners' context models and the use of corresponding strategies that lead to effective communicative interaction or cause communicative conflicts due to differences in communicators' knowledge.

Key words: *context model, mental representation, hierarchical structure, cognitive peculiarities, interaction of cognitive models, strategy, knowledge of communicators.*

Юлія Колядич
(Вінниця)

УДК 811.111'42:164.031

СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КАУЗАТИВНОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ КОНФЛІКТНОМУ ДИСКУРСІ

Розглянуто способи реалізації каузативності як універсальної категорії в англомовному конфліктному дискурсі. Визначаючи каузативність як специфічний засіб відображення інтерперсональних відношень, що існують в обєктивній дійсності, автор наголошує на комунікативному виборі мовленнєвих дій та засобів (імпліцитна складова комунікації). У зв'язку з цим узагальнюються підходи до тлумачення понять «комунікативна стратегія», «конфліктний дискурс», «контекст», визначаються причини існування протиспрямованої інтеракції, яка реалізується через прямі та непрямі конфліктні комунікативні ходи з урахуванням мотивів, інтенцій та цілей комунікантів, встановлення особливостей мовної й мовленнєвої поведінки людини в різних типах дискурсу. На матеріалі оповідань О. Генрі досліджено комунікативні стратегії (конвенціональні, маніпуляційні, стратегії суперечності) конфліктного дискурсу в прагматичному, соціальному та когнітивному контекстах, визначено дефініційні характеристики стилістичних та синтаксичних маркерів каузативності (повторення, вигуки, питальні, прості та складні речення), що відіграють вирішальну роль у виборі комунікативної стратегії індивіда.

Ключові слова: *каузативність, комунікативна стратегія, конфліктний дискурс, контекст.*

Постановка наукової проблеми. В умовах інтеграції гуманітарних наук, зокрема філософії, логіки, мовознавства та психології, зростає інтерес учених до каузативності як універсальної категорії, яка має когнітивну-комунікативну природу, виявляється в міжособистісному спілкуванні та є спрямованою на встановлення особливостей мовної й мовленнєвої поведінки людини в різних типах дискурсу.

Як свідчить **аналіз наукової літератури**, а саме досліджень сучасних вітчизняних та зарубіжних учених Д.В. Кононової [3], І.М. Кучман [5], І.В. Ступак [7], М.Г. Симулова [8], С.В. Шустової [10] та інших, зміст каузативності розглядається через поняття «причинності» (онтологічний підхід) або «спонукання» (прагматичний підхід). Так, І. М. Кучман зазначає, що каузативність «має об'єктивний характер, відображає каузально зумовлену природу всіх явищ і речей у світі й існування нерозривного зв'язку між її двома полюсами – причиною і наслідком» [5, с. 52]. На наш погляд, найбільш змістовним є визначення каузативності С.В. Шустової, яка називає її специфічним способом відображення інтерперсональних відношень, котрі існують в

об'єктивній дійсності. На думку вченої, основний зміст каузативності полягає в спонуканні каузатором об'єкта каузації до певної дії чи модифікації його стану [10, с. 6]. Доцільно зауважити, що в науковій літературі розглядаються в основному мовні способи реалізації каузативності. Проте мовленнєві (комунікативні) способи є вивченими недостатньо.

Метою нашого дослідження є розглянути способи реалізації каузативності в англомовному конфліктному дискурсі, а завданнями – визначити сутність понять «комунікативна стратегія», «конфліктний дискурс», «контекст»; виявити комунікативні стратегії конфліктного дискурсу в прагматичному, соціальному та когнітивному контекстах на матеріалі оповідань О. Генрі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дослідницею Л. Є. Сорокіною [6] зроблено ґрунтовний аналіз визначень поняття «комунікативна стратегія» Так, учені розуміють її як імплікаційну складову комунікації; властивість когнітивного плану, якій притаманні гнучкість та динаміка; ланку рішень мовця, комунікативних виборів тих чи інших мовленнєвих дій та мовних засобів; ефективний спосіб досягнення комунікативних цілей; сукупність цілеспрямованих дій у моделі породження та розуміння дискурсу [6, с. 453-454].

Узагальнення зазначених вище підходів до тлумачення поняття «комунікативна стратегія» та виявлення її ознак, дає змогу визначити її як спосіб реалізації каузативності в конфліктному дискурсі. У зв'язку з цим, розглянемо сутність поняття «конфліктний дискурс». На думку дослідників М. Я. Димарського [2] та В. С. Третьякової [9], в його основі лежить протиспрямована інтеракція, котра виявляється через прямі (суперечки, претензії, погрози, звинувачення, висміювання, зневага, тиск тощо) та непрямі (переконання, пошук компромісу, ухиляння від відповіді тощо) конфліктні комунікативні ходи. Цінними для нашого дослідження є висновки М. Г. Симулова [8] щодо зв'язку каузативності та відповідної (агентивної, причинної) ситуації. З урахуванням викладених вище ідей визначаємо конфліктний дискурс як комунікативну ситуацію, ознакою якої є зіткнення, протистояння двох комунікативних партнерів та вибір відповідної комунікативної стратегії.

Поняття «конфліктний дискурс» є нерозривно пов'язаним із поняттям «контекст». Поділяємо точку зору В. В. Красних [4] щодо визначення контексту як імпліцитні чи експліцитно виражені змісти, котрі існують в реальності та є складовими ситуацій, відображених у дискурсі та актуальних для даного комунікативного акту. Розглянемо, які комунікативні стратегії та, відповідно, маркери каузативності виявляються в конфліктному дискурсі в різних типах контексту. Матеріалом для нашого дослідження слугують оповідання американського письменника О. Генрі, творча спадщина якого досі представляє інтерес для науковців, оскільки, за словами С. А. Донської, ідіостилю О. Генрі притаманні «яскравість, емоційність, уникнення словесного нагромадження; підбір засобів, котрі сприяють найточнішому відображенню авторського задуму, «закодованого» на семантичному, стилістичному, лексичному і граматичному рівнях мови, і допомагають створити або підкреслити комізм ситуації, іронію, описати ситуацію або героя, висловити здивування, схвалення, засмучення або невдоволення лаконічно і стисло» [1, с. 2].

Так, у прагматичному контексті для оформлення конфліктного дискурсу визначальними є мотиви, інтенції та цілі комунікантів. Результат мовленнєвої взаємодії визначається досягненням або недосягненням комунікативної мети. Наприклад, в оповіданні О. Генрі "Vanity and Some Sables" [13] мета Малюка – переконати свою кохану в тому, що він придбав соболя за чесно зароблені гроші:

'You're a bird, all right, Kid,' she admitted gratefully. 'I never had any furs on before in my life. But ain't Russian sables awful expensive? Seems to me I've heard they were.'

'Have I ever chucked any bargain-sale stuff at you, Moll?' asked the Kid, with calm dignity. 'Did you ever notice me leaning on the remnant counter or peering in the window of the five-and-ten? Call that scarf $250 and the muff $175 and you won't make any mistake about die price of Russian sables. The swell goods for me. Say, they look fine on you, Moll.'

Molly hugged the sables to her bosom in rapture. And then her smile went away little by little, and she looked the Kid straight in the eye sadly and steadily.

He knew what every look of hers meant; and he laughed with a faint flush upon his face.

'Cut it out,' he said, with affectionate roughness. 'I told you I was done with that. I bought 'em and paid for 'em all right, with my own money.'

'Out of the money you worked for, Kid? Out of $75 a month?'

'Sure. I been saving up.'

'Let's see − saved $425 in eight months, Kid?'

'Ah, let up,' said the Kid, with some heat. 'I had some money when I went to work. Do you think I've been holding 'em again? I told you I'd quit. They're paid for on the square. Put 'em on and come out for a walk.'

Molly calmed her doubts. Sables are soothing. Proud as a queen she went forth in the streets at the Kid's side.

У даній комунікативній ситуації для досягнення комунікативної мети герой використовує переконання як ефективний спосіб впливу на реципієнта за допомогою логічного обґрунтування власної позиції. При цьому обрана комунікативна стратегія є маніпуляційною, оскільки є спрямованою на захоплення смислового простору комунікації та нав'язування свого бачення реальності. Маркерами каузативності виступають в основному синтаксичні засоби: прості та складні, еліптичні, питальні речення.

У соціальному контексті конфліктний дискурс зумовлюється соціальними параметрами: соціальною, гендерною, віковою, рольовою асиметрією. В оповіданні О. Генрі "The Indian Summer of Dry Valley Johnson" [11] головний герой, зрілий чоловік, який захопився молодою дівчиною, раптом усвідомлює недоречність своєї поведінки та соромиться свого бажання наслідувати юнаків. В результаті він випліскує гнів на кохану:

'I told you to keep away from here,' said Dry Valley. 'Go back to your home.'

Panchita moved slowly toward him.

Dry Valley cracked his whip.

'Go back home,' said Dry Valley, savagely, 'and play theatricals some more. You'd make a fine man. You've made a fine one of me.'

Для досягнення комунікативної мети герой використовує тиск як авторитарний спосіб впливу на опонента. Цей приклад ілюструє, що комунікант, котрий займає вищий статус відповідно до соціальної та гендерної позиції, обирає стратегію суперечності: веде себе авторитарно, вимогливо, використовує морфологічні та синтаксичні маркери каузативності (дієслова в наказовому способі, спонукальні речення).

У когнітивному контексті в основі конфліктного дискурсу лежить розбіжність поглядів, переконань, цінностей, знань комунікантів. Від того, яким чином співрозмовники дотримуються певних конвенцій спілкування, правил кооперативної поведінки, залежить хід конфлікту. Так, в оповіданні "The Whirligig of Life" [14] чоловік із дружиною вирішують розлучитися, і кожен з них наводить власні аргументи суддєві, в яких виявляються стилістичні та синтаксичні маркери каузативності: повторення, порівняння, багатосполучниковість (полісиндетон), складнопідрядні речення тощо.

'We-all,' said the woman, in a voice like the wind blowing through pine boughs, 'wants a divo'ce.' She looked at Ransie to see if he noted any flaw or ambiguity or evasion or partiality or self-partisanship in her statement of their business.

'A divo'ce,' repeated Ransie, with a solemn nod. 'We-all can't git along together nohow. It's lonesome enough fur to live in the mount'ins when a man and a woman keers fur one another. But when she's a-spittin' like a wildcat or a-sullenin' like a hoot-owl in the cabin, a man ain't got no call to live with her.'

'When he's a no-'count varmint,' said the woman, 'without any especial warmth, a-traipsin' along of scalawags and moonshiners and a-layin' on his back pizen 'ith co'n whiskey, and a-pesterin' folks with a pack o' hungry, triflin' houn's to feed!'

'When she keeps a-throwin' skillet lids,' came Ransie's antiphony, 'and slings b'ilin' water on the best coon-dog in the Cumberlands, and sets herself agin' cookin' a man's victuals, and keeps him awake o' nights accusin' him of a sight of doin's!'

‘When he’s al’ays a-fightin’ the revenues, and gits a hard name in the mount’ins fur a mean man, who's gwine to be able fur to sleep o' nights?’

Герої обирають конвенціональну комунікативну стратегію, проте їм не вдається вирішити конфлікт самим, і тому вони звертаються до третьої сторони (медіатора) – судді.

В оповіданні “The Trimmed Lamp” [12] конфліктний дискурс характеризується розбіжністю в цінностях героїнь:

‘How can you wear a waist like that, Lou?’ said Nancy, gazing at the offending article with sweet scorn in her heavy-lidded eves. ‘It shows fierce taste.’

‘This waist?’ cried Lou, with wide-eyed indignation. ‘Why, I laid $16 for this waist. It's worth twenty-five. A woman left it to be laundered, and never called for it. The boss sold it to me. It's got yards and yards of hand embroidery on it. Better talk about that ugly, plain thing you've got on.’

‘This ugly, plain thing,’ said Nancy calmly, ‘was copied from one that Mrs. Van Alstyne Fisher was wearing. The girls say the bill in the store last year was $12,000. I made mine myself. It cost me $1.50. Ten feet away you couldn't tell it from hers.’

‘Oh, well,’ said Lou good-naturedly, ‘if you want to starve go ahead. But I'll take my job and good wages; after hours give me something as fancy and attractive to wear as I am able to buy.’

Обрана героїнями конвенціональна комунікативна стратегія спрямована на згладжування (притлумлення) конфлікту. Маркерами каузативності виступають стилістичні та синтаксичні маркери каузативності: повторення, вигуки, питальні, прості та складні речення.

Висновки дослідження. Таким чином, способами реалізації каузативності в англомовному конфліктному дискурсі виступають комунікативні стратегії, зокрема конвенціональні, маніпуляційні, стратегії суперечності. При цьому використовуються прийоми переконання, тиску, звернення до медіатора, згладжування конфлікту. Контекст, а саме такі його типи, як прагматичний, соціальний та когнітивний, грають вирішальну роль при виборі комунікативної стратегії та, відповідно, маркерів каузативності, представлених одиницями різних мовних рівнів. **Подальші перспективи дослідження** полягають у вивченні способів реалізації каузативності та їх типологізації в інших видах дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. O. Henry. The Indian Summer of Dry Valley Johnson / O. Henry // Read Print [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.readprint.com/work-798/The-Indian-Summer-Of-Dry-Valley-Johnson-O-Henry/contents
2. O. Henry**.** The Trimmed Lamp / O. Henry // ReadCentral.com. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.readcentral.com/chapters/O-Henry/The-Trimmed-Lamp-And-Other-Stories-of-the-Four-Million/002
3. O. Henry. The Whirligig of Life / O. Henry // About com. Classic Literature [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://classiclit.about.com/library/bl-etexts/ohenry/bl-ohenry-whirl.htm
4. O. Henry. Vanity and Some Sables / O. Henry // Readbookonline.net. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// www. readbookonline. net/read OnLine/2014/
5. Донская С. А. Стилистико-грамматические и социолингвистические особенности языка оригинала и переводов произведений О. Генри : автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. филол. н. : 10.02.19 / С. А. Донская ; Кубан. гос. ун-т. – Краснодар : Изд-во «Выбор», 2003. – 22 с.
6. Дымарский М. Я. Где находится порог языкового конфликта? / М. Я. Дымарский // Аспекты речевой конфликтологии : сб. науч. ст. – СПб., 1996. – С. 25-34.
7. Кононова Д. В. Вираження каузації у комунікативних ситуаціях офіційного та неофіційного спілкування (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. н. : 10.02.04 / Д. В. Кононова ; Київськ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 19 с.
8. Красных В. В. Основы психолингвистики и теории коммуникации / В. В. Красных. – М. : Гнозис, 2001. – 270 с.
9. Кучман І. М. Лінгвістичний і лінгвальний статус категорії каузативності / І. М. Кучман // Філологічні трактати. – Суми : Сумськ. держ. ун-т, 2012. – Т. 4, № 4. – С. 46-55.
10. Сорокіна Л. Є. Комунікативна стратегія як одиниця мовленнєвого спілкування / Л. Є. Сорокіна // Наук. вісн. Волинськ. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : Волинськ. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – № 5. – С. 453-455.
11. Ступак І. В. Критерії виділення похідних каузативних дієслів (на матеріалі німецької та української мов) / І. В. Ступак // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. Винниченка, 2011. – Вип. 96 (2). – С. 84-89.
12. Сымулов М. Г. Лексический способ выражения категории каузативности в английском языке / М. Г. Сымулов // Актуальные вопросы семасиологии : сб. науч. ст. межвуз. науч.-практ. конф. – Чебоксары, 2005. – С. 80-85.
13. Третьякова В. С. Конфликт глазами лингвиста / В. С. Третьякова // Юрислингвистика-2 : русский язык в его естественном и юридическом бытии. – Барнаул, 2000. – С. 127-140.

14. Шустова С. В. Потенциал каузативных глаголов в динамико-функциональном аспекте : автореф. дисс. на соиск. учен. степ. д-ра филол. н. : 10.02.19 / С. В. Шустова ; Прикам. социал. ин-т. – Пермь, 2011. – 41 с.

Колядич Ю. Способы реализации каузативности в англоязычном конфликтном дискурсе.

В статье рассмотрены способы реализации каузативности как универсальной категории в англоязычном конфликтном дискурсе. Определяя каузативность как специфическое средство отражения интерперсональных отношений, которые существуют в объективной действительности, автор акцентирует внимание на коммуникативном выборе речевых действий и способов (имплицитная составляющая коммуникации). В связи с этим обобщаются подходы к толкованию понятий "коммуникативная стратегия", "конфликтный дискурс", "контекст", определяются причины существования противонаправленной интеракции, которая реализуется через прямые и непрямые конфликтные коммуникативные ходы с учетом мотивов, интенций и целей коммуникантов, установление особенностей языкового и речевого поведения человека в разных типах дискурса. На материале рассказов О. Генри исследованы коммуникативные стратегии (конвенциональные, манипуляционные, стратегии противоречия) конфликтного дискурса в прагматичном, социальном и когнитивном контекстах, определены дефинитивные характеристики стилистических и синтаксических маркеров каузативности (повторения, восклицания, вопросительные, простые и сложные предложения), которые играют решающую роль в выборе коммуникативной стратегии индивида.

Ключевые слова: *каузативность, коммуникативная стратегия, конфликтный дискурс, контекст.*

Koliaduch Yu. The Ways of Causative Actualisation in English Conflict Discourse.

The article highlights ways of realisation of causativity as a universal category in the English conflict discourse. While determining causativity as specific means to reflect interpersolal relations that exist in objective reality the author accentuates on the communicative choice of speech actions and methods (implicit constituent of communication). In this connection the apprpoaches to interpret concepts "communicative strategy", "conflict discourse", "context" are summarisedas well as the reasons for existence of antidirected interaction are determined. It is claimed that such interaction is realized through direct and indirect conflict communicative motions taking into account reasons, intensions and aims of communicators, peculiarities of individual's linguistic and speech behaviour in various types of discourse. On the basis of O. Henry's short stories communicative strategies(convention, manipulation, strategies of contradiction) of conflict discourse in pragmatic, social and cognitive contexts have been investigated, definitive characteristics of stylistic and syntactic markers of causativity(reiterations, exclamations, interrogative, simple and complex sentences) that play an important role in the choice of individual's communicative strategy are determined.

Key words: *causativity, communication strategy, discourse of conflict, context.*

Ірина Котова
(Харків)

УДК 811.111'42

ПОНЯТТЄВА ТА ЦІННІСНА СКЛАДОВІ КОНЦЕПТІВ *ГЕРОЙ/АНТИГЕРОЙ* В АНГЛОМОВНОМУ КІНОДИСКУРСІ

Визначено роль концептів ГЕРОЙ та АНТИГЕРОЙ у кінодискурсі, досліджено мовні засоби їх реалізації в американському англомовному кінодискурсі у рамках когнітивно-дискурсивного підходу до вивчення мовних явищ, а також виділено структурні компоненти цих концептів. Концепти, що розглядаються, є опірними для кінодискурсу, що зумовлено вирішальною роллю героя та антигероя в побудові кінотвору з точки зору драматургії. У статті досліджено понятєву та ціннісну складові концептів. Понятєву складову виокремлено за допомогою словникових дефініцій лексичних одиниць hero та antihero, а ціннісна складова визначена на основі лексичних одиниць з оцінним компонентом значення. Інтенсіонал поняття «герой» становлять елементи значення, пов'язані зі схваленням оточуючими дій та характеристик людини, зокрема хоробрістю. Поняття «антигерой» сприймається через ознаки, що характеризують його антипод, поняття «герой». У портретизації